

**Tentamen i Fourieranalys MVE030 för F2 och Kf2
och Fouriermetoder MVE290 för TM2**

Hjälpmedel: Godkänd räknedosa, BETA samt "Några tips om Fourierserier m.m. i BETA, 2014" (två sidor).

Maxpoäng står inom parentes efter varje uppgift, med summa 50.

Betygsgränser: betyg 3: 23, betyg 4: 31, betyg 5: 39.

Svar i form av svårberäknade integraluttryck kan i vissa fall accepteras eller åtminstone ge poäng.

1. Lös problemet

$$\begin{cases} u_t = ku_{xx}, & 0 < x < \ell, t > 0 \\ u_x(0, t) = 0, u_x(\ell, t) = 0, & t > 0 \\ u(x, 0) = x - x^2, & 0 < x < \ell. \end{cases} \quad (8)$$

2. Funktionen f ges av $f(x) = \sum_{n=0}^{\infty} 3^{-n} \cos n\pi x$. Beräkna $\int_0^3 f(x) dx$ och $\int_0^3 f(x)^2 dx$. (2+6)

3. Finn en lösning $u = u(x, t)$ till ekvationen $u_{xx} = u_{tt} - 2u_t + u$ i området $x > 0, t > 0$ som uppfyller $u(0, t) = \sin t, t > 0$, och $u(x, 0) = u_t(x, 0) = 0, x > 0$. (8)

4. Ett linjärt tidsinvariant dynamiskt system svarar med utsignalen $\chi_{(c-b, c+b)}$ på insignalen $\chi_{(-a, a)}$. Här är $a, b > 0$ och $c \in \mathbb{R}$, och som vanligt betecknar χ_I för ett intervall I den funktion som har värdet 1 på I och 0 utanför I . Ange systemfunktionen. Vad blir svaret på insignalen $\sin \alpha t$? (3+5)

5. Lös ekvationen $\Delta u = 0$ i halvcylindern

$$\{(x, y, z) : x^2 + y^2 < 1, y > 0, 0 < z < L\}$$

med randvärdena $u(x, y, 0) = xy$ för $x^2 + y^2 < 1, y > 0$ och $u = 0$ på de övriga delarna av randen. (8)

6. Låt f och g vara kontinuerliga funktioner på $\mathbb{R}$, båda 0 utanför ett begränsat intervall, och anta att $\int g(x) dx = 1$. Sätt $g_\epsilon(x) = \frac{1}{\epsilon}g(\frac{x}{\epsilon})$ för $\epsilon > 0$. Mot vad konvergerar faltningen $f * g_\epsilon(x)$ då $\epsilon \rightarrow 0$? Bevisa konvergensen. (2+3)

7. Ge exempel på ett fullständigt och ett ofullständigt ortogonalsystem i något L^2 -rum (ange vilket), båda bestående av oändligt många vektorer. Motivera ofullständigheten i det valda exemplet. (1+2+2)

LÖSNINGAR TILL
tentamen i Fourieranalys MVE030 för F2 och Kf2
och Fouriermetoder MVE290 för TM2

Uppgift 1.

Detta är ett standardproblem för variabelseparation. Vi söker separerade lösningar $u(x, t) = X(x)T(t)$ till differentialekvationen och randvillkoren (ej initialvillkoret) och får på vanligt sätt att

$$\frac{1}{k} \frac{T'}{T} = \frac{X''}{X} = \lambda,$$

för någon konstant λ , och $X'(0) = X'(\ell) = 0$.

För X har vi nu en situation som vi känner igen. Man betraktar som vanligt de tre fallen $\lambda > 0$, $\lambda = 0$ och $\lambda < 0$. Resultatet blir att $\lambda = -(n\pi/\ell)^2$ för något $n \in \{0, 1, 2, \dots\}$ och att $X(x)$ är (proportionell mot) $\cos n\pi x/\ell$.

Eftersom $T'(t) = k\lambda T(t)$, ser vi att $T(t)$ är (proportionell mot) $\exp(k\lambda t) = \exp(-kn^2t/\ell^2)$.

Som separabla lösningar har vi därför

$$\cos \frac{n\pi x}{\ell} \exp\left(-\frac{kn^2t}{\ell^2}\right), \quad n = 0, 1, 2, \dots$$

Nu ansätter vi som lösning u en linjärkombination av dessa, alltså

$$(1) \quad u(x, t) = \sum_{n=0}^{\infty} a_n \cos \frac{n\pi x}{\ell} \exp\left(-\frac{kn^2t}{\ell^2}\right).$$

Det återstår att använda initialvillkoret för att bestämma koefficienterna a_n . Det ger

$$\sum_{n=0}^{\infty} a_n \cos \frac{n\pi x}{\ell} = x - x^2, \quad 0 < x < \ell.$$

Vi skall alltså utveckla högerledet här i cosinusserie i $(0, \ell)$. Det är detsamma som att utveckla den jämna fortsättningen av högerledet i det symmetriska intervallet $(-\ell, \ell)$.

Termen x^2 är jämn, och dess utveckling hittar man i BETA 13.1 (13):

$$x^2 = \frac{\ell^2}{3} + \frac{4\ell^2}{\pi^2} \sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^n}{n^2} \cos \frac{n\pi x}{\ell}.$$

Fortsättningen av termen x blir förstås $|x|$ i $(-\ell, \ell)$. Dess utveckling finner man i BETA 13.1 (3) med $\alpha = 1$ och $h = L = \ell$ eller, kanske något enklare, BETA 13.1 (6), som med $h = L = \ell$ ger utvecklingen av $\ell - x$. Se också "Några tips om Fourierserier mm. i BETA, 2014". I varje fall blir resultatet

$$x = \frac{\ell}{2} - \frac{4\ell}{\pi^2} \sum_{m=1}^{\infty} \frac{1}{(2m-1)^2} \cos \frac{(2m-1)\pi x}{\ell}.$$

Genom att bilda skillnaden mellan dessa två serier får vi koefficienterna a_n , med olika uttryck för udda och jämna n :

$$a_0 = \frac{\ell}{2} - \frac{\ell^2}{3}$$

och

$$a_{2m} = -\frac{\ell^2}{\pi^2} \frac{1}{m^2}, \quad m = 1, 2, \dots,$$

samt

$$a_{2m-1} = \frac{4(\ell^2 - \ell)}{\pi^2} \frac{1}{(2m-1)^2}, \quad m = 1, 2, \dots$$

Svaret på uppgiften blir (1) med ovanstående värden på a_n .

Uppgift 2.

För att verifiera att man kan beräkna den första integralen genom att integrera termvis uppskattar vi absolutbeloppen av termerna i denna funktionsserie. Man har

$$|3^{-n} \cos n\pi x| \leq 3^{-n}.$$

Eftersom $\sum_{n=0}^{\infty} 3^{-n} < \infty$, säger Weierstrass majorantsats (M-test) att funktionsserien konvergerar likformigt, på hela $\mathbb{R}$. Likformigheten medför att termvis integration är tillåten, så

$$\int_0^3 f(x) dx = \sum_{n=0}^{\infty} 3^{-n} \int_0^3 \cos n\pi x dx.$$

Integralen i högerledet är $\frac{1}{n\pi}[\sin n\pi x]_0^3 = 0$, förutsatt att $n \neq 0$. För $n = 0$ blir integralen 3, så $\int_0^3 f(x) dx = 3$.

För att beräkna $\int_0^3 f(x)^2 dx$ kan man använda Parsevals formel, eftersom vi har en Fourierserie. Om man hämtar Parsevals formel ur BETA 13.1 sidan 312, får man att

$$\frac{1}{T} \int_a^{a+T} f(x)^2 dx = \frac{a_0^2}{4} + \sum_{n=1}^{\infty} \frac{a_n^2}{2},$$

där

$$f(x) = \frac{a_0}{2} + \sum_{n=1}^{\infty} a_n \cos n\Omega x$$

och $\Omega = 2\pi/T$. (Här förutsätts allt vara reellvärt.) I vårt fall har vi $\Omega = \pi$, så $T = 2$. Formeln ger alltså integralen av $f(x)^2$ över ett intervall av längd 2, som är perioden för f . För att få integralen över $(0, 3)$ observerar vi att f är jämn, så att

$$\int_0^3 f(x)^2 dx = \frac{1}{2} \int_{-3}^3 f(x)^2 dx = \frac{3}{2} \int_0^2 f(x)^2 dx,$$

den sista likheten eftersom $(-3, 3)$ är tre perioder. Koefficienterna ges av $a_0 = 2$ och $a_n = 3^{-n}$ för $n \geq 1$, så Parseval säger att

$$\frac{1}{2} \int_0^2 f(x)^2 dx = 1 + \frac{1}{2} \sum_{n=1}^{\infty} 3^{-2n} = 1 + \frac{1}{2} \frac{1}{9} \frac{1}{1 - 1/9} = \frac{17}{16}.$$

Vi får

$$\int_0^3 f(x)^2 dx = \frac{51}{16}.$$

Alternativ. Eftersom BETA inte är särskilt användarvänlig här, kan man i stället utgå från ortogonaliteten. Man vet att funktionerna $\cos nx$, $n = 0, 1, \dots$, bildar ett ortogonalsystem på $(0, \pi)$, så att $\cos n\pi x$, $n = 0, 1, \dots$, är ortogonala på $(0, 1)$. Det sistnämnda systemet är ortogonalt även på $(1, 2)$ och $(2, 3)$, eftersom en translation med π betyder teckenbyte för cosinusfunktionen. Alltså är $\cos n\pi x$ ortogonala även på $(0, 3)$. Det betyder att om man utvecklar kvadraten

$$\left(\sum_{n=0}^{\infty} 3^{-n} \cos n\pi x \right)^2$$

och integrerar, kommer bara diagonaltermerna att överleva integrationen och ge bidrag till integralens värde. Det innebär att

$$\int_0^3 f(x)^2 dx = \sum_{n=0}^{\infty} 3^{-2n} \int_0^3 \cos^2 n\pi x dx.$$

Integralerna i högerledet räknar man ut genom att gå över till "dubbla vinkeln", eller också vet man att medelvärdet av $\cos^2$ i sådana här fall blir $1/2$. Man får $\int_0^3 \cos^2 n\pi x dx = 3/2$ för $n > 0$. Men observera att för $n = 0$ är denna integral i stället 3. Det följer att

$$\int_0^3 f(x)^2 dx = 3 + \frac{3}{2} \sum_{n=1}^{\infty} 3^{-2n} = 3 + \frac{3}{2} \frac{1}{1 - 1/9} = \frac{51}{16}.$$

Anm. Man kan räkna ut f explicit, genom att skriva om sinusfunktionerna i termer av $e^{\pm i \dots}$ och summera geometriska serier. Eller också kan man slå upp serien i BETA 13.1(29). Men detta gör det knappast enklare att beräkna integralerna.

Uppgift 3.

Området är en kvadrant, och de två initialvillkoren för $t = 0$ är homogena. Därför är det rimligt att försöka med Laplacetransformen i t -variabeln.

Sätt alltså $U(x, z) = \mathcal{L}u(x, z)$. Initialvillkoren gör att Laplacetransformerna av u_t och u_{tt} blir zU resp. z^2U . Den transformerade differentialekvationen blir därför

$$U_{xx}(x, z) = (z^2 - 2z + 1)U(x, z).$$

För fixt z har vi här en ordinär differentialekvation i x -variabeln. Dess karakteristiska ekvation är $r^2 = z^2 - 2z + 1$, dvs. $r^2 = (z - 1)^2$ med rötter $r = \pm(z - 1)$. Det räcker att betrakta stora positiva, reella värden på z (eftersom Laplacetransformen är en analytisk funktion av z , som är entydigt bestämd av sina värden för sådana z). Den allmänna lösningen till den ordinära differentialekvationen är då

$$U(x, z) = ae^{(z-1)x} + be^{-(z-1)x},$$

där "konstanterna" a och b är oberoende av x men kan bero av z . Den första termen har ett så snabbt växande för stora x och z att vi förkastar den; uppgiften går ut på att hitta *en* lösning till problemet. Vi sätter alltså $a = 0$.

Nu Laplacetransformerar vi randvillkoret för $x = 0$ och får enligt BETA 13.5, L24 att

$$U(0, z) = \frac{1}{1 + z^2}.$$

Om vi jämför med uttrycket för $U(x, z)$ ovan, ser vi att $b = 1/(1 + z^2)$, så att

$$U(x, z) = e^x e^{-zx} \frac{1}{1 + z^2}.$$

För att finna den inversa Laplacetransformen av detta observerar vi att multiplikation av en Laplacetransform med e^{-cz} motsvarar translation på funktionssidan; se BETA 13.5, L4. Här är c en konstant, i vårt fall är $c = x$. Eftersom $1/(1 + z^2)$ är Laplacetransformen av $\sin t$, får vi svaret

$$u(x, t) = e^x \sin(t - x) \chi_{\{t > x\}},$$

där den sista faktorn är 1 då $t > x$ och annars 0.

Anm. 1 Vi behövde aldrig utnyttja att Laplacetransformen av $\sin t$ är $1/(1+x^2)$. Det hade gått bra att bara skriva $\mathcal{L}(\sin t)(z)$.

Anm. 2 Ett alternativ är att sätta $v(x, t) = e^{-t}u(x, t)$, som visar sig satisfiera den vanliga vågekvationen.

Uppgift 4.

Vi Fouriertransformerar de givna in- och utsignalerna, och får

$$\hat{\chi}_{(-a, a)}(\omega) = 2 \frac{\sin a\omega}{\omega},$$

med en enkel uträkning eller med BETA 13.2, F50, och

$$\hat{\chi}_{(c-b, c+b)}(\omega) = 2e^{-i\omega c} \frac{\sin b\omega}{\omega},$$

där vi också använde den enkla regeln för Fouriertransformen av ett translat, se BETA 13.2, F7. Systemfunktionen h är kvoten mellan Fouriertransformerna för utsignal och insignal, och den blir alltså

$$h(\omega) = e^{-i\omega c} \frac{\sin b\omega}{\sin a\omega}.$$

Om impulssvaret betecknas H , är $h = \hat{H}$, och svaret på insignalen $\sin \alpha t$ är faltningen $H * \sin \alpha t$, vars värde i t är

$$\begin{aligned} \int H(s) \sin \alpha(t-s) ds &= \frac{1}{2i} \int H(s)(e^{i\alpha(t-s)} - e^{-i\alpha(t-s)}) ds \\ &= \frac{1}{2i}(e^{i\alpha t} \hat{H}(\alpha) - e^{-i\alpha t} \hat{H}(-\alpha)) = \frac{1}{2i}(e^{i\alpha(t-c)} - e^{-i\alpha(t-c)}) \frac{\sin b\alpha}{\sin a\alpha}. \end{aligned}$$

Det sista uttrycket, som också kan skrivas

$$\frac{\sin b\alpha}{\sin a\alpha} \sin \alpha(t-c),$$

är den efterfrågade utsignalen.

Uppgift 5.

Differentialekvationen är homogen, liksom alla randvillkoren utom det för $z = 0$ (halvcylinderns botten). Därför variabelseparerar vi lämpligen i cylinderkoordinater (r, θ, z) . Då söker vi u av formen

$$u(x, y, z) = R(r)\Theta(\theta)Z(z),$$

som ska uppfylla differentialekvationen och alla randvillkoren utom det för $z = 0$. Randvillkoren ger då att $R(1) = \Theta(0) = \Theta(\pi) = Z(L) = 0$. Differentialekvationen blir på vanligt sätt

$$\frac{R''(r)}{R(r)} + \frac{1}{r} \frac{R'(r)}{R(r)} + \frac{1}{r^2} \frac{\Theta''(\theta)}{\Theta(\theta)} + \frac{Z''(z)}{Z(z)} = 0.$$

Detta medför att kvantiteten

$$\frac{R''(r)}{R(r)} + \frac{1}{r} \frac{R'(r)}{R(r)} + \frac{1}{r^2} \frac{\Theta''(\theta)}{\Theta(\theta)} = -\frac{Z''(z)}{Z(z)}$$

måste vara konstant, säg λ . Då blir

$$Z''(z) = -\lambda Z(z)$$

och

$$\frac{r^2 R''(r) + r R'(r)}{R(r)} - \lambda r^2 = -\frac{\Theta''(\theta)}{\Theta(\theta)}.$$

Även detta måste vara konstant, säg μ . Eftersom då $\Theta''(\theta) = -\mu\Theta(\theta)$ och Θ är 0 i punkterna 0 och π , följer det på känt sätt att $\mu = n^2$ och att $\Theta(\theta)$ är proportionell mot $\sin n\theta$ för något $n = 1, 2, \dots$.

Då får vi för R ekvationen

$$r^2 R''(r) + r R'(r) - (\lambda r^2 + n^2) R(r) = 0.$$

För $\lambda > 0$, säg $\lambda = \nu^2$ med $\nu > 0$, har vi här den modifierade Bessелеkvationen, med lösningar som är linjärkombinationer av $I_n(\nu r)$ och $K_n(\nu r)$. Men $K_n(\nu r)$ är obegränsad vid 0 och förkastas därför, och $I_n(\nu r)$ har inget nollställe på $\mathbb{R}_+$, vilket inte går ihop med randvillkoret för $r = 1$. Därför förkastas dessa lösningar.

Om $\lambda = 0$ har vi en Eulerekvation, och ansatsen $R(r) = r^\gamma$ ger lösningar $r^{\pm n}$. Dessa förkastas av liknande skäl som i föregående fall.

Om $\lambda > 0$ skriver vi $\lambda = -\nu^2$ med $\nu > 0$ och har Bes-sels ekvation för R . Lösningarna är linjärkombinationer av $J_n(\nu r)$ och $Y_n(\nu r)$, och $Y_n(\nu r)$ förkastas pga. singulariteten i 0. Då återstår $J_n(\nu r)$, som skall vara 0 för $r = 1$. Det betyder att ν måste vara ett av nollställena $\lambda_{n,k}$, $k = 1, 2, \dots$, för J_n på $\mathbb{R}_+$. Alltså är $R(r) = \text{konst. } J_n(\lambda_{n,k}r)$.

För Z har vi nu ekvationen $Z''(z) = \lambda_{n,k}^2 Z(z)$. En bas för lösningsrummet till denna ekvation ges av $\cosh \lambda_{n,k}z$ och $\sinh \lambda_{n,k}z$; en annan, som är mera praktisk att använda för oss, är $\cosh \lambda_{n,k}(L-z)$, $\sinh \lambda_{n,k}(L-z)$. Eftersom $Z(L) = 0$ blir bara $\sinh \lambda_{n,k}(L-z)$ kvar.

Vi kan nu ange de separerade lösningarna, nämligen

$$J_n(\lambda_{n,k}r) \sin n\theta \sinh \lambda_{n,k}(L-z), \quad n, k = 1, 2, \dots$$

Som lösning till hela problemet ansätter vi då

$$u(r, \theta, z) = \sum_{n=1}^{\infty} \sum_{k=1}^{\infty} a_{n,k} J_n(\lambda_{n,k}r) \sin n\theta \sinh \lambda_{n,k}(L-z).$$

För att bestämma koefficienterna $a_{n,k}$ använder vi randvillkoret för $z = 0$, som ger

$$\sum_{n=1}^{\infty} \sum_{k=1}^{\infty} a_{n,k} J_n(\lambda_{n,k}r) \sin n\theta \sinh \lambda_{n,k}L = r^2 \cos \theta \sin \theta.$$

Summan i n kan vi här se som en Fourier-sinusserie i θ -variabeln. För att utveckla högerledet i en sådan serie skriver man det lämpligen som $\frac{1}{2}r^2 \sin 2\theta$. Det betyder att man bara har koefficienter med $n = 2$, dvs. att $a_{n,k} = 0$ så snart $n \neq 2$. Då återstår ekvationen

$$\sum_{k=1}^{\infty} a_{2,k} J_2(\lambda_{2,k}r) \sinh \lambda_{n,k}L = r^2/2.$$

Detta är en utveckling i ortogonalsystemet $J_2(\lambda_{2,k}r)$, $k = 1, 2, \dots$, på intervallet $(0, 1)$, med vikten r . Med hjälp av

BETA 12.4, (i) på sidan 275, blir därför

$$a_{2,k} = \frac{1}{J_3(\lambda_{2,k}) \sinh \lambda_{n,k} L} \int_0^1 r^3 J_2(\lambda_{2,k} r) dr.$$

Svaret på uppgiften är alltså

$$u(r, \theta, z) = \sum_{k=1}^{\infty} a_{2,k} J_n(\lambda_{n,k} r) \sin n\theta \sinh \lambda_{n,k} (L - z),$$

med ovanstående $a_{2,k}$.